

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่สำคัญ และกำลังได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง เนื่องจากสิ่งแวดล้อมมีบทบาทต่อชีวิตและความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของมนุษย์เป็นอย่างมาก สิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นล้วนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์จนเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ออก โดยเริ่มแรกมนุษย์จะตกอยู่ใต้อิทธิพลของธรรมชาติ แต่ต่อมามนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นปัจจัยในการพัฒนาประเทศและให้สอดคล้องกับอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่มนุษย์ขาดการวางแผนการจัดการที่เหมาะสมเพื่อรองรับปัญหาที่จะเกิดขึ้นจึงทำให้ทั้งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก่อให้เกิดปัญหาต่างๆมากมายกับสิ่งแวดล้อม

สำหรับสิ่งแวดล้อมนั้น เกษม จันทรแก้ว (2527) ได้ให้ความหมายว่า "สิ่งแวดล้อม คือ สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสิ่งที่มีชีวิต ไม่มีชีวิต สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น อีกทั้งอาจจะเป็นรูปธรรมและนามธรรม" ส่วนนิวัติ เรืองพานิช (2528) กล่าวว่า "สิ่งแวดล้อมหมายถึงวัตถุ พฤติกรรมและสภาพการณ์ต่างๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา" นอกจากนี้ นาท ตันทวีรุฬห์ และ พูลทรัพย์สมุทรสาคร (2528) ได้ให้ความหมายว่า ทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา คือสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ

1. สิ่งแวดล้อมในด้านรูปธรรม (Concrete Environment) ได้แก่

1.1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) หมายถึง สิ่งไม่มีชีวิต (Abiotic Resources) ซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างสรรคัดแปลงขึ้น โดยอาศัยความรู้ทาง เทคโนโลยีหรือความสามารถทางศิลปะ เช่น บ้านเรือน ถนน โรงงาน วัด ภูเขา เขื่อน เป็นต้น

1.2 สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ (Biological Environment) หมายถึง สิ่งมีชีวิต (Biotic Resources) ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช จุลชีวัน เป็นต้น

2. สิ่งแวดล้อมในด้านนามธรรม (Abstract Environment) ได้แก่ ระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2530) ได้นิยามไว้ว่า สิ่งแวดล้อม คือ

ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็น รูปธรรม (จับต้องมองเห็นได้) และนามธรรม (วัฒนธรรม แบบแผน ความเชื่อ ประเพณี) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมี ส่วนในการเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจรหรือวัฏจักร ซึ่งเกี่ยวข้องกัน ทั้งระบบ

จากความหมายของสิ่งแวดล้อม ที่มีผู้ให้ความหมายไว้มากมายดังกล่าวมาแล้ว สามารถนำมาสรุปเป็นความหมายรวมได้ว่า สิ่งแวดล้อมหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว

มนุษย์ทั้งเป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สามารถส่งผลเกี่ยวโยงถึงกันอย่างเป็นระบบ

สำหรับประเทศไทย ขณะนี้ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาน้ำเสีย อากาศเป็นพิษ ดินถูกทำลาย ป่าไม้ และต้นน้ำลำธารถูกทำลาย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด เป็นผู้ซึ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นผู้ทำลายความสมดุลของธรรมชาติ ทั้งโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือความเห็นแก่ตัวของบุคคลบางคน ตัวอย่างที่สำคัญและเห็นได้ชัดเจนคือ การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ทำให้เกิดผลเสียหายตามมาอย่างประมาทไม่ได้ และมีผลกระทบต่อนุษย์โดยตรง เช่น เกิดปัญหาน้ำท่วมอย่างรุนแรง เพราะเมื่อฝนตกโคที่ป่าไม้ถูกทำลายไป ก็ไม่มีต้นไม้เป็นเกราะกักบังให้แก่พื้นดิน ทำให้เกิดการสึกกร่อนของดิน รวมทั้งแม่น้ำต่างๆ ต้นเขิน เป็นเหตุให้กระแสน้ำพัดไหลบ่าท่วมบ้านเรือนก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายต่อนุษย์เป็นอย่างมาก ส่วนบริเวณชุมชนในเมืองใหญ่ ๆ รวมทั้งเขตอุตสาหกรรม เมื่อขาดแคลนน้ำก็มีการขุดเจาะน้ำบาดาลมาใช้เป็นจำนวนมาก โอกาสที่พื้นดินจะทรุดก็ยิ่งมีมากขึ้น นอกจากนี้เขื่อนต่าง ๆ เมื่อขาดแคลนน้ำที่จะผันไปสู่ไร่นา และใช้หมุนเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ตัวเขื่อนก็ขึ้นเขินเต็มไปด้วยหินกรวดทรายและตะกอนดินที่ฝนชะและพัดพาลงมาจากทางเหนือเขื่อน ความพินาศของป่าไม้ยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้น้ำเสียในบริเวณแม่น้ำลำคลองรุนแรงขึ้น เพราะน้ำมีน้อยไม่สามารถถ่ายเทของเสียไปได้ และเมื่อป่าไม้ถูกทำลายลงสัตว์ที่เคยอาศัยอยู่ก็ถูกทำลายไปด้วยจะมีผลกระทบต่อนุษย์อย่างร้ายแรงเป็นอย่างยิ่ง (เฉลิมรัฐ ชัมพานนท์, 2515)

สาเหตุที่สำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อม สามารถกล่าวได้ว่าเกิดจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน ได้แก่ การเพิ่มของจำนวนประชากร หมายถึงความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิตนั้น หากขาดการวางแผนการใช้อย่างมีประสิทธิภาพจนเกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป แล้วอาจทำให้เกิดผลเสียหายร้ายแรง

ในอนาคต หากยังมีการทำลายหรือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างไม่ระมัดระวังอีกต่อไป นอกจากนี้ยังเกิดจากการขยายตัวของตัวเมืองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเมืองและขาดการวางแผนและผังเมืองไว้ล่วงหน้าทำให้เกิดปัญหาของเมือง เช่น การใช้ที่ดินอย่างไม่มีระเบียบแบบแผน ปัญหาการจราจร การขาดแคลนทางด้านสาธารณูปโภคและบริการ รวมทั้งสถานที่ที่มักมึนหมองน้อยใจ เป็นการแสดงถึงความเสื่อมโทรมทางกายภาพ สังคมและคุณภาพชีวิตของคนเมืองลงในทุกขณะ นอกจากนั้น การขยายตัวของเมืองยังส่งผลในด้านการขยายตัวทางอุตสาหกรรมด้วย ซึ่งถ้าหากขาดการวางแผนหรือควบคุมที่เพียงพอ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาน้ำเสีย อากาศเสีย รวมทั้งสารพิษที่โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยออกมา ทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชากรด้วย สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในด้านการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของคุณภาพดิน ดินเป็นพิษ และอาจแพร่กระจายตัวลงสู่แม่น้ำ จนเป็นเหตุให้น้ำเสียและเกิดมีสารพิษตกค้างในอาหาร และผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ส่วนทางด้านอุตสาหกรรม สารบางอย่างที่ใช้ในการผลิตเช่นปรอท ตะกั่ว และอื่น ๆ เป็นพิษอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพอนามัยทั้งทางตรงและทางอ้อม (ณรงค์ ณ เชียงใหม่, 2525 และ สุรภี โรจนอารยานนท์, 2532) ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ หากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างทัน่วงทีแล้วจะเกิดผลเสียและอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนเป็นอย่างมาก

จะเห็นได้ว่า สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตมากทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยธรรมชาติแล้วสิ่งแวดล้อมมีความสมดุลในตัวเองซึ่งทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ได้อย่างเป็นระบบ แต่ในปัจจุบันสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงไปในหลาย ๆ ด้านทั้งในด้านที่ดีขึ้นและในด้านที่ไม่เป็นผลดีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทำให้หลายหน่วยงานเล็งเห็นถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม จึงได้ทำการศึกษาหาความรู้และให้ความสนใจในเรื่องของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีการศึกษาปัจจัยและแรงจูงใจให้เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

และสำหรับประเทศไทย ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ยังได้กำหนดแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นแผนงานหลักแผนงานหนึ่งใน 10 แผนงาน เพื่อเป็นแนวทางการปรับปรุงประสิทธิภาพในการพัฒนาเป้าหมายสำคัญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเสื่อมโทรมและมีลดน้อยลงเป็นไปมีอย่างมีประสิทธิภาพประสานสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันยังเป็นการแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มเติม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศต่อไป (ศูนย์ประสานงานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529)

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535-2539) ได้กำหนดทิศทางและแนวนโยบายในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม คือ แนวนโยบายทางการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต โดยจัดให้มีการเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีการเพิ่มพูนความรู้ผ่านระบบสื่อสารมวลชน รวมทั้งอบรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะและความรู้ความสามารถให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจและสังคมแก่ประชาชนทุกกลุ่ม โดยมุ่งการปรับปรุงการบริหารการใช้และบูรณะทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2534)

✓ นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นความสำคัญ และได้มีนโยบายรองรับปัญหาสิ่งแวดล้อมดังได้กำหนดนโยบายไว้ในทิศทางและนโยบายสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อจัดการศึกษาให้เยาวชนและประชาชนได้เรียนรู้ถึงสภาพสิ่งแวดล้อมพื้นฐานของประเทศและของโลก โดยเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ควรมีความเข้าใจและมีจิตสำนึกที่จะร่วมกันรับผิดชอบเสริมสร้างในการอนุรักษ์และนำสิ่งแวดล้อมไปใช้อย่างคุ้มค่า โดยพัฒนาหลักสูตรให้มีการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในทุกระดับทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นการศึกษาทั้งในรูปแบบวิชาเฉพาะและการบูรณาการกับวิชาต่าง ๆ ตามความเหมาะสมเพื่อให้ผู้เรียนตระหนักในปัญหาและความต้องการ รู้จักคิดวิเคราะห์ กำหนดทางเลือกที่จะตัดสินใจในการดำเนินการอย่างเหมาะสม

พะยอม แก้วกำเนิด (2532) ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ว่า

สิ่งแวดล้อมศึกษา คือการศึกษาที่ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมเป็น
กระบวนการ ที่มุ่งสร้างความรู้ ความคิด ความสำนึก
ความรับผิดชอบและ แนวทางปฏิบัติ ที่เหมาะสมในเรื่อง
สิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชนและประชาชน เพื่อให้เกิดการ
รักษา การเสริมสร้างและการนำไปใช้อย่างชาญฉลาด
คุ้มค่าเหล่านั้นได้รับการใช้ประโยชน์ที่ให้ผลตอบแทนอย่าง
ต่อเนื่องสูงสุดในปัจจุบันและยังคงรักษาศึกษาสภาพสำหรับ
การใช้ประโยชน์ของลูกหลานต่อไปในอนาคต

ด้วยเหตุนี้การศึกษาจึงจำเป็นต้องเข้ามาจับบทบาทที่จะช่วยสร้างความรู้ เข้าใจและ
ความสามารถในการหาทางแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ให้เกิดทัศนคติที่พึงปรารถนาและเกิด
พฤติกรรมที่จะปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในทางที่ดีและสร้างสรรค์ต่อไป

การจัดการศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทำได้หลายแนวทาง
แนวทางหนึ่งอาจนำมาสอนโดยสอดแทรกเข้าไปในวิชาต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนตระหนักถึง
ความสำคัญ และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย
เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ ทางสติปัญญา และ
สังคม วัยนี้มักรับเอาแบบอย่างจากสิ่งที่พบเห็นหรือผ่านเข้ามาในชีวิตได้ง่าย

(สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531) ดังนั้นหากมีการให้ความรู้และความเข้าใจทางด้านสิ่งแวดล้อม
กับนักเรียนไม่ว่าจะเป็นการสอดแทรกในวิชาต่างๆที่เรียนหรือโดยการเผยแพร่ข่าวสาร
ทางสื่อมวลชนต่างๆได้อย่างถูกต้องเหมาะสมแล้วจะทำให้นักเรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญ
ของสิ่งแวดล้อมและพร้อมที่จะร่วมมือแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต่อไปได้เป็นอย่างดี

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2522 (ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช
2533) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้เรียนในด้านพัฒนาสังคมว่า

มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมใน
ประเทศและในโลก มุ่งมั่นในการพัฒนาประเทศตาม บทบาท
และหน้าที่ของตน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างทรัพยากร
ศิลปะ วัฒนธรรมของประเทศ

ในการจัดการศึกษาในหลักสูตรนี้ มีการสอดแทรกเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
ในวิชาต่าง ๆ โดยกำหนดให้เป็นวิชาบังคับและวิชาเลือกเสรี ในแต่ละวิชาจะมีทั้งการให้
ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ และมีการสอดแทรกในบางหัวข้อที่เกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม
ควบคู่กันไปโดยแต่ละรายวิชามีจุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกันคือให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ
เกี่ยวกับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม สาเหตุของปัญหาพร้อมทั้งตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมของประเทศ เช่น วิชาสังคมศึกษา ส 503 เป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมกายภาพ
ในประเทศ เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและทราบแนวทางการใช้ประโยชน์ของสิ่งแวดล้อม
ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตระหนักถึงบทบาทของคนและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา
สิ่งแวดล้อมวิชาเลือกเสรี ส 087 พลังงานกับสิ่งแวดล้อม ส 082 ประชากรกับคุณภาพชีวิต
 เป็นต้น นอกจากนี้ได้แก่ วิชาสุขศึกษา พ 401 เพื่อให้ผู้เรียนทราบเกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อม
ในชุมชนโรคและอันตรายที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม เป็นต้น วิชาวิทยาศาสตร์สามารถแบ่งออกเป็น
วิทยาศาสตร์กายภาพ - ชีวภาพ และฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา โดยสอนเนื้อหาด้านพลังงาน
ทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ยังให้นักเรียนเลือกเรียนตามความสนใจในวิชาพื้นฐานอาชีพ
โดยเฉพาะวิชาด้านการเกษตร นักเรียนจะได้รับการปฏิบัติเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย
ตนเอง เช่น การปลูกต้นไม้ชนิดพันธุ์ต่าง ๆ การเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนการดูแลและเอาใจใส่
สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ ล้วนเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อีกทางหนึ่ง

จากงานวิจัยของอารีย์ สังข์พันธ์ (2523) เรื่อง "การนำวัสดุทัศนูปกรณ์มาใช้ใน
ด้านการศึกษาเพื่อเผยแพร่ข่าวสารความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม" ผลจากการวิจัยพบว่า
การใช้วัสดุทัศนูปกรณ์เพื่อช่วยในการตีความหมายจากสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมนับว่า

เป็นทิศทางหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นเดือนให้ประชาชนสามารถที่จะตระหนักถึงภัยอันตรายที่เกิดขึ้นจากปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างได้ผล ดังนั้นในการเลือกใช้สื่อแต่ละชนิด เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตรงกับ การรับรู้จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 โดยเฉพาะทางตามากที่สุดถึง 75% และทางหู 13% ทางกาย 6% ทางลิ้น 3% ทางจมูก 3% (วนิดา จิงประสิทธิ์, 2528) ดังนั้นสื่อที่สามารถสนองตอบการรับรู้ทางตาและหูได้ดีคือ โทรทัศน์ที่สามารถถ่ายทอดได้ทั้งภาพและเสียงจึงตรงกับ การรับรู้ของมนุษย์มากที่สุด

✓ โทรทัศน์เป็นสื่อที่ได้รับความนิยมอย่างมากเนื่องจากเป็นสื่อที่มีคุณสมบัติครบถ้วน คือ สามารถให้ข่าวสารแก่ประชาชนที่อยู่กระจัดกระจายโดยส่งสัญญาณไปได้ระยะทางไกล ๆ ให้ได้รับชมในเวลาเดียวกันอย่างรวดเร็วโดยได้ยินทั้งภาพและเสียง จึงสามารถสร้างประสบการณ์ให้เป็นรูปธรรมได้เป็นอย่างดี (อนันต์ธนา อังกนิษฐ์และเกื้อกุล คุปรัตน์, 2525)

จากคุณสมบัติดังกล่าว จะเห็นได้ว่าโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่สมบูรณ์แบบ (อรพรรณ เอียรถาวร, 2520) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับคุณสมบัติของโทรทัศน์เพิ่มเติมไว้ว่า

โทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่รวมเอาคุณสมบัติของวิทยุ ภาพยนตร์และหนังสือพิมพ์เข้าไว้ด้วยกัน คือผู้ชมสามารถได้ยินทั้งเสียงเช่นเดียวกับ การฟังวิทยุ ได้เห็นภาพเคลื่อนไหวติดต่อกันไปเช่นเดียวกับ การชมภาพยนตร์และได้เห็นตัวหนังสือได้เช่นเดียวกับการอ่านหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์จึงเป็นสื่อมวลชนที่แสดงเหตุการณ์ ต่างๆ ให้เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุด

โทรทัศน์จัดเป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่ง บทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนใช้ในการส่งเสริมและเผยแพร่ข่าวสารในด้านต่าง ๆ (Lasswell, 1948) ได้กล่าวถึงหน้าที่สำคัญของสื่อมวลชน คือ

1. สอดส่องระวังระไวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Surveillance of the Environment) คือ การแสวงหาและเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ

2. ประสานส่วนต่าง ๆ ของสังคมเพื่อแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม (Correlation of the parts of Society in Responding to the Environment) คือ การที่สื่อมวลชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นข่าว เป็นการวิเคราะห์

3. ถ่ายทอดมรดกทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นหลัง ๆ (Transmission of the Social Heritage from one Generation to the Next) คือ การเผยแพร่ความรู้ ค่านิยม และบรรทัดฐานของสังคมแก่สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม

4. การให้ความบันเทิงใจ คือ การให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินและผ่อนคลายความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน

รายการสารคดีเป็นรูปแบบรายการหนึ่งที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน เพื่อเผยแพร่ข่าวสารและความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เนื่องจากรายการสารคดีเป็นการนำเสนอเรื่องราวของความจริงที่ตีความโดยการถ่ายบันทึกภาพตามความเป็นจริง หรือจากการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างเหมาะสม เพื่อที่จะสามารถดึงดูดใจทั้งทางด้านเหตุผล และอารมณ์จนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ผู้สร้างได้ตั้งใจไว้ จากการวิจัยของ วรณา เจียรตนศิริกุล (2531) พบว่า รายการสารคดีมีความเหมาะสมที่จะเป็นรูปแบบหนึ่งในการเผยแพร่ความรู้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพราะรูปแบบของรายการสารคดีสามารถโน้มน้าวใจ และกระตุ้นเตือนให้ผู้ชมเกิดความตระหนักถึงความสำคัญและเข้าใจปัญหาอย่างแท้จริง

โดยเฉพาะการนำเสนอรายการสารคดีเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์สามารถเผยแพร่ข่าวสารไปได้อย่างกว้างขวาง สะดวกและรวดเร็ว รวมทั้งยังเป็นการโน้มน้าวจิตใจในด้านความรู้สึกต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี จึงเป็นการช่วยพัฒนาสังคมเป็นอย่างมาก

เนื่องจากโทรทัศน์มีส่วนในการกำหนด ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคม คือ พัฒนาการให้สมบูรณ์ให้ได้ความรู้ ทักษะคติ ความซาบซึ้งและค่านิยม ตลอดจนให้ทักษะด้วย

✕ รายการโทรทัศน์ที่เป็นประโยชน์แก่เยาวชนคือรายการที่ยกระดับความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ระดับคุณค่าในชีวิต (อ.ศิริรัตน์ นามแฝง, 2518)กล่าวว่า

เมื่อเด็กต้องการรู้สิ่งใหม่ ๆ หรือคำจำกัดความต่าง ๆ ที่ยาก และสับสน โทรทัศน์สามารถจะให้คำจำกัดความได้เป็นอย่างดี และสามารถทำให้เด็กได้พบกับสิ่งที่ตนยังไม่คุ้นเคย ด้วยวิธีการค้นพบด้วยตนเองดังนั้นการจัดรายการโทรทัศน์ควรจะได้คำนึงถึงความเหมาะสมและเป็นประโยชน์ที่เยาวชนจะได้รับ

✕ อิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อเด็กและวัยรุ่นย่อมที่ทั้งอิทธิพลในทางลบและอิทธิพลทางบวก ปัจจุบันนี้โทรทัศน์นับเป็นชีวิตประจำวันของเด็กได้ใกล้ชิดและเข้าถึงกับเด็กได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากเด็กและวัยรุ่นนี้เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พัฒนาการทางวุฒิภาวะยังไม่เต็มที่ โทรทัศน์จึงมีผลทางด้านการศึกษาเปลี่ยนแปลง ตลอดจนแสดงออกทางอารมณ์จากการชมรายการต่าง ๆ ของโทรทัศน์เป็นอย่างมาก

การจัดรายการโทรทัศน์สำหรับเยาวชนหรือวัยรุ่น อายุระหว่าง 15 - 20 ปี ควรจะคำนึงถึงระดับการรับรู้และสภาพความต้องการตลอดจนความสนใจในเรื่องต่าง ๆ ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการทำให้เนื้อหาควรรู้สิ่งต่าง ๆ ทั้งความรู้ ข่าวสาร และความบันเทิง เพื่อให้เป็นผู้ที่มีความรู้ สติปัญญา ฉลาด รู้ความเป็นไปของสังคมและโลกที่อยู่รอบด้าน รวมทั้งสอดแทรกความบันเทิงในเนื้อหาความรู้ เพื่อให้เกิดความสนใจ และมีความกระตือรือร้นมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้วัยรุ่นยังเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและอารมณ์ รูปแบบรายการจึงควรมีหลากหลาย มีทั้งความรู้และความเพลิดเพลินไปพร้อม ๆ กัน ส่วนในด้านการศึกษาปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติ ไม่จำเป็นต้องแสดงให้เห็นก็สามารถเข้าใจในสิ่งที่ป็นนามธรรมได้ รูปแบบการนำเสนอรายการในการให้ความรู้ จึงอาจเสนอ

ในรูปแบบของสารคดี การตอบปัญหา การวิเคราะห์ข่าว เป็นต้น และในด้านเวลาการนำเสนอไม่คำนึงถึงว่าจะอยู่ในช่วงเวลาใด ขึ้นอยู่กับความสนใจที่มีต่อในเนื้อหาของสารคดีนั้น (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533)

จากการสัมภาษณ์เขาวชนเรื่อง "สื่อมวลชนในสายตาของเขาวชน" ผู้แทนเขาวชนได้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดรายการโทรทัศน์ ซึ่งเป็นการแสดงออกในเรื่องความต้องการที่เขาวชนต้องการจะได้รับจากโทรทัศน์ โดยในด้านเนื้อหาสาระพบว่า เนื้อหาควรผสมกับความบันเทิงไม่ควรเป็นวิชาการเกินไป เรื่องราวที่น่าเสนอควรจะเป็นเรื่องทั้งใกล้ตัว นอกจากนี้ควรจะมีสารคดีของไทยให้มากขึ้น และควรจะมีละครรายการสารคดีให้มากขึ้นเท่ากันทุกสัปดาห์ (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533)

สิ่งสำคัญในการจัดรายการโทรทัศน์เพื่อเขาวชน ซึ่งเป็นวัยรุ่นที่จะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไปนั้นควรจะเน้นเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ และมีคุณค่าทางด้านคุณภาพ จริยธรรม ตลอดจนค่านิยมที่ถูกต้อง การจัดรายการที่ดีผู้จัดควรจะนำองค์ประกอบต่าง ๆ มาพิจารณาให้ละเอียดรอบคอบเพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่มีลักษณะเฉพาะเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตและเริ่มเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ สื่อมวลชนทางโทรทัศน์ นับว่ามีอิทธิพลต่อความรู้และความคิดของเด็กวัยรุ่นจะยึดถือและทำตามแบบอย่างรายการโทรทัศน์อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ต้องใช้หลักการพิจารณาในการจัดรายการให้เหมาะสมและรอบคอบที่สุด

✓ การจัดรายการโทรทัศน์มีองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการได้แก่

1. วัตถุประสงค์ของรายการ การจัดรายการทุกประเภทต้องกำหนดวัตถุประสงค์ทั่วไปเพื่อให้มีความเหมาะสมกับผู้ชมรายการและสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ชมในด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นในด้านความรู้ ความเข้าใจ สามารถที่จะวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินค่าได้ นอกจากนี้ยังสามารถให้ผู้ชมเกิดความรู้สึก ความสนใจ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ตลอดจนนำไปใช้ในการปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

2. ประเภทและรูปแบบของรายการ ผู้จัดควรจะพิจารณาว่าจะจัดเนื้อหาของรายการในรูปแบบใดเพื่อให้สอดคล้องและมีความเหมาะสมที่จะนำเสนอแก่ผู้ชมให้มากที่สุด
3. วิธีการนำเสนอรายการ ได้แก่การจัดเนื้อหารายการที่เรียงลำดับก่อน-หลังไปตามลำดับหรือไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์อย่างแน่นอนคือไม่ต้องเรียงลำดับรายการ
4. เนื้อหาสาระของรายการ ผู้จัดจะกำหนดเนื้อหาของรายการว่าจะให้ประเด็นข้อคิดแฝงไปกับความบันเทิงและความรู้สึกนึกคิดแก่ผู้ชมในด้านใดบ้าง
5. อารมณ์ของรายการ หมายถึง บรรยากาศที่ต้องการให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้ชมรายการไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ที่สดชื่นหรือมัวหมองนับเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในการจัดรายการ
6. เวลาและจังหวะของรายการ การจัดรายการต้องกำหนดช่วงเวลาและความยาวของรายการให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระและควรมีรูปแบบวิธีการนำเสนอการดำเนินเรื่องที่เหมาะสม

องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นนี้ผู้จัดรายการจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่กันไปว่า ช่วงใดที่ควรจะนำเสนอรายการประเภทใดจึงจะสนองความต้องการของผู้ชมกลุ่มต่าง ๆ ให้มากที่สุด ✓

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับรายการสารคดีด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในด้านองค์ประกอบทั้ง 6 ดังกล่าว เนื่องจากองค์ประกอบต่างๆเหล่านี้มีผลต่อความสนใจของผู้ชมที่จะชมรายการโทรทัศน์ประเภทต่าง ๆ เป็นอย่างมาก (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531) จากงานวิจัยเรื่อง "สื่อมวลชนสำหรับเด็กและเยาวชนเกี่ยวกับ" พบว่า เยาวชนไทยชอบดูรายการโทรทัศน์มาก โดยเฉพาะรายการข่าว รายการสารคดี รายการกีฬา เป็นต้น (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531) ทั้งนี้เนื่องจากโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่สามารถเสนอทั้งภาพและเสียงได้ในเวลาเดียวกัน และมีอิทธิพลในการถ่ายทอดความรู้ เนื้อหาสาระ และ

ประสบการณ์แก่ผู้ชมได้มาก (ขวัญเรือน ไชยอุดม, 2520) นอกจากงานวิจัยของ
วรรณภา เจียรตินศิริกุล (2531) ยังพบว่า รูปแบบรายการโทรทัศน์ที่ประชาชนเห็นว่ามี
เหมาะสมที่จะนำเสนอข่าวสารความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม คือรายการสารคดี

ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญที่จะศึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งเป็น
เยาวชนที่มีความสำคัญในด้านการเรียนรู้ เนื่องจากสามารถรับแบบอย่างจากสิ่งที่พบเห็น
ต่างๆ ได้ง่าย (สุวิทย์ธรรมมาภิราช, 2531) และยังเป็นบุคคลหนึ่งที่พร้อมจะช่วยเหลือรักษา
สิ่งแวดล้อม ในขณะที่เด็กอีกอาจจะเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เช่นกัน ดังนั้น
หากมีการให้ความรู้และความเข้าใจทางด้านสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะ
ในเขตกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นแหล่งที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันมาก
โดยการนำเสนอในรูปแบบของรายการสารคดีทางโทรทัศน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
เพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและการดูแลสุขภาพสภาพแวดล้อมในด้านต่าง ๆ จะทำให้
นักเรียนได้รับความรู้และความเข้าใจที่จะตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและพร้อมที่
จะร่วมมือแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมต่อไปได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้รับจากงานวิจัย
ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สามารถนำไปใช้ในการสร้างสรรค์รายการสารคดีทางโทรทัศน์ด้าน
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้มีความเหมาะสมและเกิดประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเกี่ยวกับรายการ
สารคดีทางโทรทัศน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเกี่ยวกับ
รายการสารคดีทางโทรทัศน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

คำถามในการวิจัย

1. ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร
เกี่ยวกับรายการสารคดีทางโทรทัศน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไร
2. ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร
เกี่ยวกับรายการสารคดีทางโทรทัศน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เมื่อจำแนก
ตามตัวแปรลักษณะประชากรมีความแตกต่างกันหรือไม่

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษานักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนรัฐบาล
สังกัดกรมสามัญ กระทรวงศึกษาธิการ ในเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น
2. รายการสารคดีทางโทรทัศน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ใช้ในการศึกษานี้เป็น
รายการที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 ช่อง 5 ช่อง 7 ช่อง 9 และ
ช่อง 11 ระหว่างเดือนกันยายน - ธันวาคม 2534 โดยมีเนื้อหาสาระของ
รายการเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านรูปธรรมเพียงจุดมุ่งหมายเดียว
3. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย
  - 3.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ เพศ และโปรแกรมการเรียน
  - 3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายใน
กรุงเทพมหานครของโรงเรียนรัฐบาล สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวง
ศึกษาธิการ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกจากประสบการณ์และความสนใจของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานครที่มีต่อลักษณะเนื้อหาของรายการ วิถีการนำเสนอ

ช่วงเวลาในการเสนอรายการ เสิ่ียงบรรยาย ตลอดจนการผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์
ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

รายการสารคดี หมายถึง รายการที่เสนอเรื่องราวโดยภาพตาม
ความเป็นจริงหรือโดยการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างเหมาะสมเพื่อที่จะดึงดูดใจทางด้านเหตุผล
และอารมณ์ รวมทั้งเป็นการขยายความรู้ความเข้าใจของมนุษย์โดยเสนอวิธีการตั้งปัญหาและ
การแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์
สูงสุด และยึดอายุการใช้งานให้ยาวนานที่สุด ดังนั้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจึงต้องกระทำ
ด้วยความฉลาด แต่มิได้หมายความว่า จะเก็บรักษาสินเหล่านั้นไว้ โดยไม่นำมาใช้ให้เกิด
ประโยชน์ต่อมนุษย์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบถึงความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อชมศึกษาตอนแปลสใน
กรุงเทพมหานครเกี่ยวกับรายการสารคดีทางโทรทัศน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
2. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้รับผิดชอบหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในการผลิตรายการ
สารคดีทางโทรทัศน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่จะนำไปแก้ไขปรับปรุงรายการได้้อย่างถูกต้อง
เหมาะสมต่อไป